

UDK 81'366:81'373

Ada Vidovič Muha

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

PROSTOR V LEKSIKALNO-MORFOLOŠKEM SEGMENTU JEZIKA (ANTROPOCENTRIČNI VIDIK)

Antropocentrični vidik vnaša v segment leksike, ki zajema del pridevnikov in prislovov z morfematiko, možnost dveh tipov prostorske interpretacije – *objektivizirane* in *subjektivizirane antropocentričnosti* prostora: v izhodišču prve je tridimenzionalni koordinatni sistem, v izhodišču druge pa je temeljna orientacijska točka prostora oseba. Prvi tip zajema del prislovov z ustrezno morfematiko in zlasti razsežnostne pridevnike, drugi pa prek pretvorbe glagola *imeti* svojinost z zakrito prostorskostjo, lahko pa tudi samo prostorskost.

Gljučne besede: lokalizator, lokalizirano, antropocentričnost prostora, merni pridevnik, svojinost, vezljivost

The anthropocentric point of view introduces into the segment of lexicon that includes some of the adjectives and adverbs with the corresponding morphematics—the possibility of two types of spatial interpretation: the objectivized and the subjectivized anthropocentricity of space. The basis of the former is a three-dimensional coordinate system, while the basic point of orientation in the latter is a person. The first type includes some of the adverbs with the corresponding morphemes and particularly dimensional adjectives, while the second type contains possessiveness with concealed spatiality or plain spatiality.

Keywords: localizer, localized, anthropocentricity of space, measure adjectives, possessiveness, valency

1 Jezikovna, se pravi mentalno-izrazna odslikava prostora in s tem seveda tudi časa kot dveh temeljnih determinant človekove zavesti že po svojem izvoru ne more biti drugačna kot antropocentrična.¹ Upravičenost podnaslovne izpostavitve tega pojma v našem primeru upravičuje izkustveni vidik, se pravi, da bo tekla beseda o danosti, ki je omejena in snovna.² Nadaljnjo členitev obravnavane problematike na dve

¹ Prostor, ki ga pogojuje čas in obratno, priča o abstraktni absolutni enosti obeh danosti (npr. Heidegger 1996). V tem smislu je morda mogoče razumeti dejstvo, da je dinamika časa s svojim antipodom statičnostjo prostora tudi formalno ulovljiva v skladenjski kategoriji, s katero se izraža sedanost, preteklost in prihodnost v prostoro-časju. – P. Piper ugotavlja, da »semantička kategorija prostora v srpskom jeziku nema razvijen morfološki izraz« (1997, 2001: 65); I. PRANJKOVIĆ: »Kategorija prostora nije se u jezicima morfologizirala, što znači, da te kategorije nema« (2009: 11–21).

² Skupek sedmih pomenov gesla *prostor* v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ IV 1985: 250–51) bi bilo mogoče ločiti na dve obsežni pojmovni polji: temeljni kriterij delitve je neomejenost in nesnovnost glede na omejenost in vsaj v izhodišču snovnost. Glede na ti dve definicijski lastnosti prostora je mogoče ločiti posredno predstavljivo od neposredno predstavljivega. V SSKJ je izhodiščni, prvi pomen vezan na odsotnost omenjenih dveh lastnosti, sledijo mu nadaljnji pomeni, ki prostor vsak po svoje omejujejo in kar je snovno različno konkretizirajo. – V zvezi z razlago pojma *vesolje* v SSKJ in njegovih slogovno zaznamovanih sopomenk *vsemir*, *vsemirje* (SSKJ V: 549) se pojavlja *prostor* z izhodiščnim pomenom – neomejena in nesnovna danost – kot neke vrste razlagalni pojem; sicer pa razlagi obeh pojmov – *prostora* (v prvem pomenu) in *vesolja* (SSKJ V 1991: 415), nista ustrezno usklajeni.

veliki skupini omogoča tipologija z vidika razumevanje vloge človeka pri umeščanju, lokalizaciji.

1.1 Človek je interpret možnosti členitve objektivne prostorske danosti. Gre za tip, ki bi ga lahko poimenovali *objektivizirana antropocentričnost prostora*. Izhajamo namreč iz prostorskih razmerij, kot jih glede na svoj položaj zaznava govoreči, izraža pa lahko neposredno s prislovi, tip *zgoraj, spodaj*, in iz njih tvorjenimi pridevniki – *zgornji, spodnji*, ali posredno npr. z njim ustreznimi prostimi glagolskimi morfemi (PGM), ali z njihovimi pretvorbami v vezana predponska obrazila glagolskih setavljenk, tip *iz-vleči*, ali predpon glagolskih tvorjenk iz predložne zveze, tip *pod-jarm-i-ti*.³ – Znotraj tega tipa antropocentričnosti bosta obravnavani še dve skupini pridevnikov, in sicer vsaj vzorec pravih vrstnih, katerih PGM je globinski krajevni prislov, tip *alpsko (rastlinstvo)* – (rastlinstvo, ki je) v 'znotraj' Alpah, in razsežnostni s podskupino mer- nih, tip *globoko brezno*.

1.2 Svojljni pridevniki, t. i. svojljni pridevniški lokalizatorji, tip *sošedov/sošedin*, vsaj v izhodiščnem pomenu omogočajo lokalizacijsko razlago svojljnosti tako, da s subjektivizacijo aktualizirajo antropocentričnost. Človek ni več interpret možnosti členitve objektivne prostorske danosti, ampak postane sam znotraj te danosti temeljna orientacijska točka, neke vrste nosilec umestitve česa; človek postane lokalizator lokaliziranega, tip *kaj pri kom kot lastnina*. Glede na razumevanje človekove vloge pri lokalizaciji svojljnosti bi ta tip lahko imenovali *subjektivizirana antropocentričnost prostora*; kot rečeno, človek vsaj v izhodiščnem pomenu postane orientacijska točka umestitve česa. – Pritegnitev glagola *imeti* v tovrstno analizo brez pomenskorazločevalne vloge svojljnih pridevnikov omogoči v subjektivizirani antropocentričnosti prostora še pomen nahajanja, tip *kdo/kaj pri kom/čem* brez svojljne konotacije.

2 Objektivizirana antropocentričnost prostora

V konceptu frontalnega vidika se nam lahko oblikujeta eno- in dvodimenzionalni koordinatni sistem, s pritegnitvijo lateralnega pa še tridimenzionalni; impliciran je tudi ničti (točkovni) vidik v smislu začetnosti oz. izhodiščnosti in končnosti oz. ciljnosti (BORILLO 1998: 6–18; PIPER ¹1997: ²2001, 2008; VANDELOISE 1986: 22–25), z drugimi besedami – oblikujejo se nam temeljne in v tem smislu tudi kategorialne možnosti prostorske zamejitve.

2.1 Prislovi v vlogi lokalizatorja

Leksikalna sredstva, ki lahko neposredno izražajo ta razmerja, so prislovi, kot rečeno, z dvema tipoma morfemskih ustreznikov: prostimi glagolskimi morfemi, ki so

³ Tu se odpira obsežen problemski prostor sestavljenih glagolov, katerih predponsko obrazilo je pretvorba krajevnega prislova, izraženega s PGM (VIDOVIČ MUHA ¹1988: 17–25; 2009: 251–63; ²2011: 63–82). P. Piper uporablja za PGM in predlog skupni izraz predložni prislov – predložki adverbijal (¹1997; ²2001: 65).

hkrati tudi predlogi, se pravi skupaj s končnicami v slovnični (podredni) funkciji, in vezanimi morfemi, predponskimi obrazili/predponami glagola, torej v besedotvorni (slovarskopomenski) funkciji.– Tovrstni prislovi načeloma nastopajo v antonimnih parih s pomenom premikanja (procesnosti) od izhodišča k cilju in ev. obratno, ali (posledičnega) stanja na kateri izmed teh dveh točk. Tovrstna protipomenskost (antonimnost) je lahko dvojna: skrajnostna oz. polarna⁴ je določena z dejstvom, da zanikanje ene protipomenke ne zajame samo zanikanja druge, ampak tudi t. i. srednjo vrednost: *kar ni zgoraj je lahko na sredi ali spodaj*.⁵ Zlasti ko gre za prislove, ki izhajajo iz tridimenzionalnosti, dočene torej tudi z lateralno osjo, imamo opraviti s t. i. dopolnjevalno protipomenskostjo, ki jo je mogoče definirati z ločnim veznikom *ali*, procesni tip *ven ali noter*, stanjski tip *zunaj ali notri*. – Kot rečeno, tovrstni prislovi, ki izražajo temeljne orientacijske točke prostora, nastopajo lahko v primarni, nepretvorjeni obliki, ali pretvorjeni v predpanske obrazilne morfeme oz. predpone; pojavljajo se skratka kot besedotvorni morfemi.

2.1.1 Pomensko neposredno razvidni so primarni, nepretvorjeni prislovi. Izhajajo iz naslednjih koordinat prostora: (1) vertikalnost, tip *zgoraj – spodaj*, *gor – dol*, (2) horizontalnost, tip *levo – desno*,⁶ in (3) lateralnost, globinskost, tip *spredaj – zadaj*; *zunaj – notri*, *ven – noter*. Tip *narazen – skupaj* je poseben, zunaj temeljnih koordinat, saj zajema vse smeri; vsebujejo ga, kot bomo videli, tudi predpanska obrazila glagola.

2.1.1.1 Pojem *vertikalnosti* izražajo prislovi (posledičnega) stanja ali dejanja. S predstavnega vidika pa je mogoče antonimne pare, ki sodijo v celoti ali deloma v ta pojmovni svet, členiti na več skupin:

(a) Frontalni vidik – posledično stanje *zgoraj* : *spodaj*, premikanje (procesnost) *gor – dol*; slednja zaznamujeta pot med *zgoraj* in *spodaj* (narečno *zdolaj*). Na vertikalni osi je razmerje med *zgoraj* : *spodaj* mogoče določiti:

- (a¹) absolutno, ko ju razmejuje zemeljska površina: *zgoraj* 'nad' zemljo (Zemljo) in *spodaj* 'pod' (njo); gre za razsežnost v višino ali globino. Morfemska ustreznika sta torej *nad* in *pod*,
- (a²) absolutno in relativno z vidika nahajanja tega razmerja (1) nad zemeljsko površino, torej v *višino*, ali (2) pod njo, v *globino*: če je razsežnost vezana na višino, postane bližji absolutni nespremenljivki prislov *spodaj*, seže lahko največ do zemeljske površine, v primeru razsežnosti v globino pa pridobi to lastnost *zgoraj*, se pravi, da ta seže največ do zemeljske površine. – Os, katere skrajni točki sta *zgoraj – spodaj*, zajema tudi srednjo vrednost, kar uvršča to razmerje med skrajne (polarne) antonime.
- (b) Poleg *frontalne* je potrebno upoštevati še *lateralni* vidik, ki vnaša v horizontalni smeri *globinski* (prostorski) element. Prislovni par *zgoraj* : *spodaj* ostaja. Prislov *zgoraj* označuje točkovna oz. ploskovna danost, vodoravno v

⁴ Tipologijo antonimije podaja npr. J. LYONS (1985: 216–19), A. VIDOVIČ MUHA (2013: 183–89).

⁵ Kot bomo videli, je ta tip protipomenskosti značilen zlasti za merne pridevnike, tip *velik – majhen*: če ni velik, ni nujno majhen, je lahko tudi srednji.

⁶ Iz vrstnih pridevnikov *lev-i*, *desn-i* tvorjena prislova nimata morfemskih ustreznikov ne na ravni vezanih, obrazilnih, ne nevezanih morfemov.

notranjost, kjer je *spodaj*, npr. *zgoraj ima oblečen pulover, spodaj pa še srajco*. Na ravni PGM tvorita antonimni par *na in pod*, npr. *na 'zgoraj' srajco in pod 'spodaj' plašč obleči pulover*.

Na morfemski ravni se nam ponuja več prostih morfemov: nedvoumni je PGM *nad* s pomenom 'zgoraj brez dotika', *pod* 'spodaj brez dotika', tip *Nad naše kraje doteka hladen zrak, Nad mestom se zbirajo oblaki; biti pod streho, Pod oblaki kroži letalo*.⁷ Za razliko od *nad in pod* izražata *na in po* točkovni (*na*) in ploskovni (*po*) stik z 'zgornjo stranjo' česa, torej stik, dotik z delom konstitutivne prvine česa, npr. *skočiti na mizo : (raz)liti po mizi*.

2.1.1.2 Pojem globinskosti, kot smo videli, se prepleta z vertikalnostjo. Tudi tu je mogoče ločiti vsaj dva antonimna para:

- *zunaj – notri* izražata stanje, *ven – noter* dejanje, proces. Globina je lahko vertikalna ali horizontalna. Morfemska ustreznika za dogajanje sta *iz, v* za stanje in dogajanje, npr. *posaditi v zemljo, v zemlji je pesek : puliti iz zemlje; oči, skrite v gubah obraza : iz globokih gub obraza so sijale oči; piti iz kozarca – v kozarcu je voda*;
- *spredaj* (pogovorno *spred*) – *zadaj* (pogovorno *zad*), npr. *sesti spredaj – sestiti zadaj*. S frontalnega vidika gre za razmerje, podobno kot pri variantnem *zgoraj – spodaj*: frontalni točkovni ali ploskovni vidik ima svoj antonim v globinsko vodoravnem *zadaj*. Prislova izražata (posledično) stanje ali premikanje proti temu stanju. Antonima sta polarna, se pravi, da ob zanikanju enega ali drugega se vzpostavlja srednjo vrednost. Morfemska ustreznika sta *pred in za*, vendar brez neposrednega dotika s kom, čim, enako kot pri *nad in pod*, npr. *stopiti pred ljudstvo – skriti se za grmovje, sedeti pred njim – sedeti za njim*.

2.1.1.3 Pojem *horizontalnosti*, tip *levo – desno*, je mogoče razumeti kot (posledično) stanje in proces, vendar pomen je ločljiv samo s pomočjo besedilnih okoliščin. Gre za razsežnost, ki jo SSKJ⁸ razlaga s fiziološkega antropocentričnega vidika glede na stran srca, *levi* 'ki je na isti strani telesa kot srce', *desni* 'ki je na nasprotni strani telesa kot srce'. V tej relaciji je absolutna samo možnost horizontalne delitve glede na položaj človeka, kar seveda pomeni relativnost določitve enega ali drugega mesta. – Morfemskih ustreznikov v smislu PGM pojem frontalne horizontalnosti nima. Definira ga skrajnostna (polarna) antonimnost, torej *če ni levo, je lahko sredina ali desno*. Tovrstna antonimnost je ohranjena tudi pri zelo pogostem političnoideološkem metaforičnem pomenu.

2.1.2 Vprašanje *morfemov* nasploh je kompleksno tudi v tem smislu, da se lahko realizirajo slovarsko ali skladenjsko, slovarski so lahko vezani ali nevezani, tvorjeni (pretvorjeni) – vedno besedotvorni, ali netvorjeni – vedno korenski; skladenjski so vezani – končniški, ali nevezani – predložni.

⁷ Zgledi so iz SSKJ, vendar tematsko prirejene; v obravnavanih primerih tudi razlage.

⁸ Tako tudi npr. *Dictionary of English Language and Culture* (Logman 1998, '1992); strani neba in frontalni položaj človeka je v razlagi obeh pojmov uporabljena v *English Dictionary (for advanced learners)* (Macmillan, 2007, '2002): npr. *levo* 'na vzhodni strani vašega telesa, če ste z obrazom proti severu'.

Omenili smo že, da se prostor izraža tudi z ustreznimi prostimi (nevezanimi) glagolskimi morfemi (PGM) oz. po Piperju (PIPER 2001: 65–92) s predložnimi prislovi.⁹ Za oboje velja, da vedno izražajo prostor, seveda tudi v produktivni metaforiki, npr. *pre-misliti* – misliti skozi (in s tem do konca – končna dovršnost), ali tip *iz-roč-i-ti* – dati (kaj) iz 'ven' rok, tudi *pod-klet-i-ti* – dati klet pod 'spodaj' (kaj). Problematika se povezuje z besedotvorjem na obeh ravneh in s tem oblikuje dva tipa tvorjenk – glagolske sestavljenke in tvorjenke iz predložne zveze.¹⁰

2.1.2.1 Predponsko obrazilo glagolskih sestavljenk je pretvorba samo PGM-ja, tip *po-kriti* ← kriti [po] 'zgoraj', [] → po-, -kriti, zato je lahko vsaj s sinhronega vidika tudi izrazno samostojno in ni nosilec predložne funkcije; deluje samo kot vezani morfem, kot predponsko obrazilo glagola, npr. raz- v *raz-staviti* – staviti *raz 'narazen', u- v *u-sesti* – sestiti *u 'dol', pre-/pro- v *pre-/pro-dreti*, *pre/*pro 'skozi'. Tudi vidska vloga, prototipska za proces časa – trajanje, ki jo PGM opravlja v zvezi z glagolom, ko je razvrščen na nedovršnik, je besedotvorna. To je mogoče dokazati z glagolsko pripono, ki ima (tudi) obrazilno vlogo – izraža vrste glagolskega dejanja, npr. kratnost kot *sko(k)-i-ti* – skak-a-ti 'večkrat skočiti'. – Zdi se, da sta se s predponskimi obrazili glagola povezala prostor in čas – dve druga drugo determinirajoči danosti.

2.1.2.2 Glagolske tvorjenke iz predložne zveze so tako kot druge tovrstne tvorjenke obrazilno vedno dvomorfemske, sestavljene iz predpone in pripone; za razliko od glagolskih sestavljenk, kjer imamo opraviti z enomorfemskim, predponskim obrazilom, je tu obrazilo vedno dvomorfemsko, predponsko-priponsko, npr. *Pri-mor-je* enako kot *v-roč-i-ti*.¹¹ – Dve podskupini, ki se pojavljata znotraj glagolskih tvorjenk iz predložne zveze, je mogoče ločiti glede na to, ali je pragmatična izkušnja takšna, da omogoča vezljivostno realizacijo predloga z ustreznim samostalnikom ali pa to ni mogoče. Zgledi za prvi tip: *pod-jarm-i-ti* ← [dati] (kaj) {pod} jarem-{ø}, [] → -i(-ti),¹² { } → pod-, -jarm-, { } → -i-ti.¹³ Še nekaj zgledov: *iz-/v-roč-i-ti*, *ob-glav-i-ti*, *pod-red-i-ti*, *v-zemlj-i-ti*, *po-cen-i-ti* idr. Drugi tip ne omogoča samostalniške realizacije ob predložnem prislovu, npr. *od-slov-i-iti* ← [dati] slov[-o] {od} (česa), [] → -i-ti, { } → od-, -slov-; tako še npr. *pred-/od-roč-i-ti*, *pod-klet-i-ti*, *ob-kol-i-ti*, *ob-rob-i-ti* ipd.

⁹ Poimenovanje združuje obe funkciji: slovarskopomensko (prislovno), kjer gre za PGM – krajevnoprислоvno umestitev glagolskega dejanja, in slovnično – podredno skupaj s (samostalniško) končnico.

¹⁰ Tip skladienskega tvorbeno-pretvorbenega besedotvorja je predstavljen v dveh monografijah A. VIDOVIČ MUHA (1988, glagolske tvorjenke 17–25; razširjena in dopolnjena izdaja 2011, glagolske tvorjenke 63–82 in 91–97).

¹¹ Skladno z glagolskimi sestavljenkami se bomo pri tej skupini omejili samo na glagolske tvorjenke iz predložne zveze. Sicer prim. VIDOVIČ MUHA 2011: 23–63, 68–69.

¹² Za razliko od glagolske pripone, ki je besedotvorni morfem – hkrati z vidom izraža tudi vrsto glagolskega dejanja – je -ti morfem, ki tvori samo novo obliko iste besede (TOPORIŠIČ 2000: 347).

¹³ Oklepaji [] in { } izražajo pretvorbeno-(besedo)tvorno (morfemsko) vrednost sestavin skladienske podstave.

2.2 Pridevniki v vlogi lokalizatorja

Izražanje prostora, lokalizatorska vloga torej, ločuje tovrstno Pridevniško besedo (Pridb)¹⁴ na dve veliki skupini: prostor je njena definicijska lastnost, zato je izražanje te lastnosti njena primarna vloga; ta vloga pa je lahko v nadaljnjih pomenotvornih metaforičnih, metonimičnih procesih tudi pridobljena in zato sekundarna kot npr. v tipu *velika/visoka plača* ali *globoka žalost* ipd. – Obravnavali bomo pridevnike v primarni vlogi izražanja prostora. Tovrstne pridevnike, pridevniške lokalizatorje torej, je z antropocentričnega vidika mogoče ločiti zopet na dve skupini: prvo, zelo heterogeno, določa neposredna ali posredna vezanost na orientacijske točke antropocentrično predstavljenega koordinatnega sistema. Sem sodijo:

- vrstni pridevniki drugega in tretjega tipa (Pridv², Pridv³) kot *zgornji – spodnji; prvi, drugi ... zadnji*; vsaj posredno še vrstni pridevniki prvega tipa (Pridv¹), tvorjeni iz samostalnikov s krajevnoprislovnim PGM kot *kraški (izvir) – (izvir, ki je) na 'zgoraj' Krasu*; imenujmo jih okoliščinski oz. umestitveni,¹⁵
- razsežnostni pridevniki, tip *visok – nizek*, kot podskupina lastnostnih.

2.2.1 Razčlenitev vrstnih pridevnikov¹⁶ z vidika izražanja umestitve, lokalizacije, ločuje te glede na predvidljivost oz. stalnost lokaliziranega v dve skupini: vsi vrstni pridevniki prvega tipa (Pridv¹) torej tudi umestitveni, tvorijo s samostalniškim jedrom stalno besedno zvezo, en leksem oz. eno slovarsko besedo, kar pomeni, da po govornem dejanju ne razpadejo; umestitev je torej znotrajleksemska, tip *šolska malica* – malica v šoli. Vrstni pridevniki drugega in tretjega tipa (Pridv² in Pridv³) ne tvorijo s samostalniškim jedrom stalne besedne zveze, pridevnik je samostojni leksem, zveza po govornem dejanju razpade, tip *zgornji sosed, prvi, zadnji kolesar*; umestitev česa je torej zunajleksemska. Pridevniki, nastali neposredno iz prislovoev tipa *zgoraj – spodaj* (Pridv²), so tako kot motivirajoči prislovi pomensko določljivi glede na mesto nahanjanja govorečega, npr. *tukajšnje, zgornje igrišče* ← igrišče (ki je) tukaj, *zgoraj, bližnji predmet* ← predmet (ki je) blizu; *spodnja soba* ← soba (ki je) spodaj; tako še: *gornji stanovalci, nasprotni breg, tamkajšnji, tukajšnji prebivalci*.¹⁷

Za našo obravnavo so zanimivi zlasti iz samostalnika nastali vrstni pridevniki, katerih pomen je razviden šele iz besedotvorno motivirajoče zveze s samostalnikom oz. natančneje – iz PGM (ustreznega glagola), ki je tudi v predložni funkciji ob samostalniškem lokalizatorju. V bistvu gre za izločanje krajevnoprislovnih pomenov predložnih PGM-jev; samo za vzorec vzemimo primere roditelja in mestnika:

¹⁴ V vlogi pridevniških lokalizatorjev se pojavljajo tudi pridevniški zaimki, zato je ustrezno širše poimenovanje pridevniška beseda; nekako v tem smislu je uporabljena tudi v Slovenski slovnici (TOPORIŠIČ³2000: 317).

¹⁵ Tipologijo vrstnih pridevnikov v smislu Prid¹, Prid² in Prid³ gl. v VIDOVIČ MUHA npr. ²2012 (76–89, zlasti 82–88).

¹⁶ Več o pridevnikih in imenski zvezi sploh VIDOVIČ MUHA (zlasti npr. 1978: 253–76; 2013: 82–89, 365–406).

¹⁷ Zanimivo, da slovenske slovnice pa tudi slovnice drugih slovanskih jezikov (npr. češka 1986: 67–81; poljska 1984: 294–303) ne ločijo znotraj vrstnih, imenovanih npr. tudi relacijski pridevniki, tistih, ki tvorijo z samostalniškim jedrom en leksem, od drugih, ki so leksemsko samostojni.

rodilnik, predlog *iz*, *z*, PGM ‘ven’: *bavarsko pivo* ← pivo (ki je) z Bavarske; *stenska ura* ← ura (ki je) na steni; tako še: *češki porcelan*, *močvirska megla*, *japonski avtomobili* idr.

mestnik predlog *na*, *v*, *ev. po*, PGM ‘zgoraj’, tudi ‘znotraj, notri’: *alpsko rastlinstvo* ← rastlinstvo (ki je) v Alpah; *biti v ‘znotraj, notri’*; *dunajske gostilne* ← gostilne (ki so) na Dunaju, *biti na ‘zgoraj’*; tako še: *kraški izvir*, *gorske živali*, *morski promet*, *globinska kamnina*, *močvirska ptica*, *cestni promet*, *laboratorijski poskus*, *ladijski kuhar*, *gledališki igravec*, *blagajniški prejemek*, *gozdni nadzornik*, *hišni gospodar*, *bočna lega*.

2.2.2 Znotraj pojma razsežnostni pridevnik se je izkristaliziral ožji pojem meri pridevnik za tisto skupino, ki jo lahko, med drugim, najbolj prepoznavno določa značilno desno dopolnilo, tip *visok pet/nekaj metrov*; pojem razsežnosti je nadpomenski, širši, saj lahko zajame celotno metaforično paletu tako znotraj omenjene skupine mernostnih kot zunaj nje, npr. *globoka žalost*, *dober meter (visok)*. Kot bo iz kasnejše analize razvidno, je zlasti v zvezi z razmišljanjem o prostorskem vidiku pomena tovrstne leksike smiselno ločevanje med obema izrazoma.¹⁸

S prostorskega vidika je za merne pridevnike značilno, da sodijo v prostorski koncept koordinatnega sistema; razsežnost prostora zajemajo v osmih antonimnih parih: *visok – nizek*, *velik – majhen*, *globok – plitev*, *dolg – kratek*, *debel – tanek*, *debel – droben*, *širok – ozek* in *težek – lahek* (podtip prostora);¹⁹ čas izraža antonimni par *mlad – star*, lahko tudi prehod iz prostora v čas *dolg – kratek*. Kot rečeno, po morfološko-skladenjskih opredelitvah jih uvrščamo med lastnostne.²⁰ Kar je za izražanje prostorskih razmerij pomembno, jih z drugimi lastnostnimi povezuje tudi sposobnost stopnjevanja, se pravi primerjalnega izražanja razsežnostne (prostorske) različnosti; stopnjevanje je lahko obrazilno načeloma, kot je znano iz Slovenske slovnice, z definicijskim obrazilom –*ji*, npr. (*kdo je*) *več-ji (od koga)*, zlasti v primeru izglasne nekompatibilnosti z –*ji* tudi –*ši*, –*ejši*, npr. *manj-ši*, *pliv-ejši*, s prislovi stopnje, npr. *zelo globok*, tudi s primerjalnim veznikom kot, npr. (*sprevod*) *dolg kot kača*.

Sicer pa dve definicijski posebnosti ločita merne pridevnike od drugih lastnostnih: tako kot tovrstni prislovi nastopajo tudi merni pridevniki v antonimnih parih; kot rečeno, gre za skrajnostno (polarno) antonimnost, implicirana je torej tudi srednja vrednost, npr. *če ni globok ni nujno plitev, je lahko tudi srednji*. Druga temeljna lastnost je sposobnost tvorbe tipičnega desnega dopolnila za konkretiziranje razsežnosti

¹⁸ Z morfološko-skladenjskega in besedotvornega vidika so bili v slovenskem jezikoslovju poleg drugih pomenskih skupin pridevnikov in pridevniških zaimkov v sklopu imenske zveze obravnavani tudi razsežnostni pridevniki (VIDOVIČ MUHA, npr. 1978, 1981, dopolnjeno 2013: 76–89 idr.).

¹⁹ Tudi t. i. težnostni par mernih pridevnikov lahko uvrščamo med prostorske, čeprav ne merimo pravenstveno razsežnosti prostora, ampak kompaktnost oz. sestavo snovi, v bistvu pravzaprav težnostno privlačnost zemlje glede na določeno snov; prostor, ki ga merjena snov zavzema, je drugotnega pomena.

²⁰ Zelo posplošeno to pomeni, da imajo tako kot vsi lastnostni besedilno vlogo aktualizatorjev, da po govornem dejanju imenska zveza, ki jo tvorijo samostalniškimi jedrom, razpade, s skladenjskega vidika pa jim to omogoča povedkovodoločilno vlogo in s tem prehajanje med povedkovnike (predikative), izvorno seveda obratno: iz povedkovega določila v pridevniško oz. prilastkovno vlogo, npr. *vodnjak je globok – globok vodnjak*; ločijo seveda tudi skladenjsko določnost – menjavo končnice –*ø* z –*i* v im. m. sp. ed., npr. *globok : globoki*. (Prim. VIDOVIČ MUHA, dopolnjeno zlasti z vidika imenske zveze 2013: 76–89).

v smislu natančnosti ali približnosti, npr. *visok, globok, velik, dolg, debel tri metre/ nekaj metrov; površina, velika za dlan*. Zanimivo je, da tovrstno dopolnilo izničuje antonimnost, imajo ga lahko samo pridevniki z izhodiščnim pomenom lastnosti, večje od povprečja. Desno dopolnilo lahko prehaja v pridevniško zloženko, npr. *vrh, dolga tri metre* – trimetrski vrh, *vreča, težka tri kilograme* – trikilogramska vreča. Pri prostorskih mernih pridevniki je nedvoumnost razsežnosti s pretvorbo nastalega zloženkega pridevnika odvisna od pomena jedrnega samostalnika, npr. *petmetrski prostor* je lahko dolg ali širok pet metrov.

Tudi samostalniki, tvorjeni iz obravnavnih pridevnikov, če izražajo merljivo (posamostaljeno) lastnost, so nastali iz pridevnikov, z izvornim pomenom 'več kot povprečje', npr. *višina, globina, dolžina, debelina (znaša) tri metre*. Samostalniki iz obravnavnih parov, ki jih motivirajo pridevniki s pomenom lastnosti, manjše od povprečja, so, vsaj načeloma, pomensko samostojni; izražajo svet, prostor s takšno lastnostjo, npr. *nižina, plitvina, ožina*.

Lahko povzamemo: antonimni pari izražajo lahko samo relativno razsežnost: *visok* glede na *nizek*, *globok* glede na *plitev* itd.; izražanje konkretne razsežnosti, ne samo prostorske, ampak tudi časovne, je vezano samo na pridevnike z izvornim pomen presežnosti tako prostorske kot časovne, torej tudi *otrok, star dva meseca; plašč, star več let; snov, težka dva grama*.

V zvezi z razsežnostjo znotraj koordinatno zamejenega prostora, ki ga izražajo obravnavani pridevniki skladno s pomensko približno ustreznimi prislovi, je potrebno izpostaviti še nekaj lastnosti.

- Navpična razsežnost, prislovno izraženega stanja *zgoraj* – *spodaj* in dogajanja *navzgor*, *gor* – *navzdol*,²¹ *dol*, so na voljo pridevniki *visok* – *nizek*, *globok* – *plitev*, tudi *velik* – *majhen*. V dveh tipoloških lastnostih se obravnavani pridevniki ločijo od njihovih približnih prislovnih ustreznikov: pri pridevniki gre za (1) samo pomensko ne pa tudi izrazno ločitev dogajanja oz. procesa od (posledičnega) stanja;²² pomenska razločevalnost je vezana na jedrni samostalnik, npr. (*zelo*) *visoka hiša* 'z nadpovprečno višino': (*zelo*) *visok strop* 'ki je, se nahaja visoko'; tako še npr. *globoka reka*: *globoko dno (reke)*, *globoka struga (reke)*, 'ki se nahaja, je globoko', torej *poglobiti strugo reke (jo s tem preusmeriti)*, in (2) tudi izrazno ločitev prostora nad zemljo oz. do zemlje, *visok* – *nizek*, glede na prostor pod zemljo, *globok* – *plitev*.
- (a¹) Vodoravna razsežnosti v globino z antonimnima prislovnima ustreznikoma *spredaj* – *zadaj* izražata prav tako antonima *globok* – *plitev*; pomenska razvidnost stanja, procesa izhaja iz jedrnega samostalnika, npr. *globoke gube obraza* 'z nadpovprečno razsežnostjo': *globoka črta* 'ki je, se nahaja globoko'. Kot pomensko zanimive z izhodiščno poudarno vlogo velja omeniti še zveze, kot so *globok gozd* 'pravi gozd', tudi *globoka puščava*, blizu je morda še *globoka zima*,

²¹ Tvorjenki druge stopnje *na-vz-gor* in *na-vz-dol* z dvema krajevnoprislavnima pomenoma predpinskih obrazil sta zanimivi v svoji poudarni vlogi: *na-* ohranja svoj pomen tako 'povrhu' z ustrezno vprašalnico kje kot z vprašalnico kam '*na zgoraj', 'proti zgoraj', *vz-* pa poudarja predvsem procesnost, gibanje v smeri kot jo določata podstavi –*gor* in –*dol*; s tem upravičuje razvrstitev na podstavo –*dol*.

²² SSKJ tovrstnega procesa ne loči od stanja. Prim. redakcijo gesla *globok* (SSKJ I, 700-701).

ki dopuščajo poleg poudarne pomenske interpretacije²³ še prislovno v smislu 'globoko v (znotraj) gozdu, puščavi, zimi'. Samo poudarna vloga tovrstnih pridevnikov jih načeloma veže na obsamostalniško (prilastkovno) razvrstitev. Kot rečeno, gre za funkcijski prehod pridevnika med poudarne prislove.

- (a²) Razsežnost, izrazitejša v
 - (1) višino, npr. *velik – majhen človek; sosed je zelo velik 'visok', majhen ev. lahko tudi 'nizek'*,²⁴
 - (2) dolžino in širino, npr. *velika, majhna soba; prostor, velik pet kvadratnih metrov; srednje veliko stanovanje,*
 - (3) dolžino, npr. *dela dolge korake,*
 - (4) globino, npr. *velika, majhna jama, veliko brezno;*
- (a³) Razsežnost v vse smeri, ki jih dopušča jedrni samostalnik, npr. *velik kamen, velik nos, velika usta, ušesa,* tudi metonimično, npr. *velika – majhna skupina prijateljev, družba.* Prislovni funkciji izražanja količine se bliža pridevnik *velik*, ko vzpostavlja razmerje z *malo*, tip *veliko – malo ljudi : veliko – majhno število ljudi*, tudi *veliko – malo denarja : velik – majhen kup denarja*; antonimno razmerje je v (rodilniškem) numerativu (*Mluvnice češtiny 2*, 1986: 58) seveda v imenovalniški oz. tožilniški vlogi.

Tudi če pustimo izražanje časa ob strani, sta antonima *velik – majhen* nekakšen hipernim za izražanje razsežnosti sploh, tudi metonimične številčnosti, ki gre lahko že proti količini.

- (b) Vodoravno razsežnost, prislovno *levo – desno*, izraža antonimni par *dolg – kratek*, npr. *dolg hodnik, dolga reka.* Obravnavano prostorsko razmerje je mogoče izražati relativno z upoštevanjem pravila skrajnostne antonimnosti. Gre za izražanje (posledičnega) stanja, kar dokazuje raba v povedkovem prilastku, npr. *hodnik so naredili zelo dolg.*
- (c) Pridevniški par *širok in ozek* izražata razsežnost (1) načeloma med dvema daljšima omejitvama, npr. *širok pas, rob, širok in dolg travnik, široka cesta*, tudi (2) med omejitvami nasploh, npr. *široke hlače, rokavi,*

3 Subjektivizirana antropocentričnost prostora

Subjektivizirana antropocentričnost je izhodišče za lokalizacijo, katere nosilec je polnopomenski glagol *imeti* – z drugimi besedami: pogoj izražanja subjektivizirane prostorske antropocentričnosti je polnopomenski glagol *imeti*. Človek ni več interpret možnosti členitve objektivne prostorske danosti, ampak postane sam temeljna orientacijska točka umestitve česa. Na podlagi pomenske relevantnosti pretvorbe tega glagola v svojilni pridevnik prek svojilnega roditelja pa je mogoče ločiti dva tipa tovrstne antropocentričnosti; lahko bi ju imenovali svojilnostna in prostorska v ožjem smislu (nahajalna).

²³ Poudarna vloga razvijajočih stavčnih členov, torej ob samostalniku pridevnik, je vezana na izpostavitve vseh konstitutivnih lastnosti samostalniškega jedra; lastnih prepoznavnih semov pridevnik v poudarni vlogi nima več, torej lahko tip **zelo gozd, *zelo puščava*. V tem smislu so tovrstni pridevniki po funkciji enaki prislovom stopnje, čeprav s formalnimi lastnostmi pridevnika.

²⁴ V SSKJ 3 (1979, 140-141) je zveza *nizek fant* pojasnjena z *majhen*.

3.1 Če glagol *imeti* izraža poleg prostorskost še svojilnost ali kakšno konstitutivno razmerje med lokalizatorjem in lokaliziranim, je pretvorljiv v svojilni pridevnik, v t. i. svojilni pridevniški lokalizator. Na podlagi kategorialne lastnosti človeško +/-, ki jo izkazujeta svojilna lokalizator in lokalizirano, je mogoče ločiti več tipov svojilnosti; izpostavimo nekaj tistih, katerih lokalizator in lokalizirano so zaznamovani s konkretno (k+):

Lokalizacijska točka svojine je torej posedovalec – lokalizator glede na posedovano – lokalizirano. Možnost nadaljnje pomenske členitve svojilnostne lokalizacije izhaja iz kategorialne skladenjsko-leksikalne dinamičnosti obeh akterjev svojilnosti, lokalizatorja in lokaliziranega glede na absolutno predvidljivo lokalizacijsko točko, izraženo z biti + PGM *pri* 'zraven' lokalizatorja, tudi *na* 'zgoraj' ali *v* 'znotraj, notri' lokalizatorju; lokalizacijska točka in lokalizator sta torej neločljiva oz. eno. Prvina, ki je doslej pri obravnavi izražanja prostorske različnosti nismo poznali, je način, vrsta razmerja med lokalizatorjem in lokaliziranim, torej *kako biti kje* oz. natančnejše – *kako*, kot kaj biti *pri*, *na*, *v*.²⁵ Prav način oz. vrsta lokalizacije z upoštevanjem omenjenih kategorialnih lastnosti lokalizatorja (Lr) in lokaliziranega (Ln) vpliva na možnost nadaljnje pomenske členitve.

3.1.1 Prava svojilnost, tip *Sosed/soseda* (Lr) *ima avto* (Ln) – *sosedov/sosedin avto*; posedovalca v vlogi lokalizatorja definicijsko določa kategorialna lastnost človeško (č+), posedovano v vlogi lokaliziranega pa človeško- (č-). Z lokalizacijskega vidika je torej pravo svojilnost mogoče definirati kot *biti* 'nahajati se' *kaj* (č-) *pri* 'zraven' *kom* (č+) *kako* – kot njegova lastnina;²⁶ sopomenka glagola *imeti* je posedovati. Kategorialno razmerje č+ : č- omogoča vnesti dodatno, temeljno informacijo o lastnini: Kdo kot lokalizator je hkrati lastnik, poseduje kaj kot lokalizirano; *imeti* 'biti lastnik, posedovati'.²⁷

3.1.2 Razmerna svojilnost, v zvezi z lokalizacijsko razlago svojilnosti primernejše poimenovanje pripadnostna svojilnost, tip *Sosed* (Lr) *ima brata* (Ln) – *sosedov brat*; lokalizator je vedno č+, lokalizirano tudi č+. Pomen umestitve glagola *imeti* – kdo ima koga – ustvarja razmerje, pripadnost koga komu. Rodovna razmerja ustvarjajo zanimivo antonimijo, tip *Sosed ima nečaka, ženo* (*brata/sestro, sestrično*) ... zato je *stric, mož, (brat, bratranec)*, kar ustvarja antonimne pare *stric – nečak, mož – žena, brat – ev. sestra* ...

3.1.3 Sestavinska svojilnost je s stališča kategorialnih lastnosti težje opredeljiva, mogoče je reči samo, da je lokalizator lahko bitje, organizem, snovno, torej č+, ž+, s+, lokalizirano pa č-, ž- in s+, tip *Človek ima roke* – *človekove/človeške roke, Jež*

²⁵ Vemo, da prav izražanje svojilnostne lokalizacije deli slovanske jezike na tiste, ki jo izražajo z glagolom *imeti* 'biti pri kom kako', med katere sodijo tudi južnoslovanski in med njimi slovenščina, in na tiste, ki jo načeloma izražajo z *biti pri* (*meni*), npr. *imam avto* : ruščina *u minja mašina*'. Prim. npr. VIDOVIČ-MUHA, DERGANČ (2008: 21, 133–147), kjer je podan tovrstni primerjalni poskus, ki izhaja iz slovenske svojilnostne tipologizacije glagola *imeti*.

²⁶ V zvezi z glagolom *imeti* in *biti*, s tem pa tudi s problematiko svojilnosti in lokalistično teorijo svojilnosti je bilo več razprav A. Vidovič Muhe z navedeno literaturo (VIDOVIČ MUHA 1998: 4, 293–323, ponatis 2000: 243–74; 2005: 291–314).

²⁷ Pomen svojilnosti 'biti lastnik, posedovati' je seveda pogojen s č+ za lokalizatorja in s č- za lokalizirano v določenem civilizacijskem in zgodovinskem okolju.

ima bodice – ježeve bodice; *Hrast ima liste* – hrastovi listi; *Celica ima jedro* – celično jedro. Gre za tip t. i. svojilne vrstnosti (VIDOVIČ MUHA 1981; 2013: 82–89). Gre za poimenovanje lokalizatorja kot vrstnega (generičnega) pojma in lokaliziranega kot tvorne (konstitutivne) sestavine, tvornega dela tega pojma; vzpostavljeno je razmerje med delom (lokaliziranim) in celoto (lokalizatorjem).

3.2 Če glagol *imeti* izraža samo prostorskost, se pravi brez ostanka, je pretvorljiv v *biti* + PGM, načeloma *pri* 'zraven'. Za izražanje opredelitve koga/česa glede na prostor – umeščenost (v prostoru) – je mogoče do določene mere zasledovati tipologijo, vzporedno s svojilnostjo. Tako velja, da je pretvorba v svojilni pridevnik iz svojilnega rodilnika formalno sicer mogoča, vendar ne izraža prave svojilnosti, ampak določeno, npr. interesno razmerje med lokalizatorjem in lokaliziranim. V takšnih primerih je svojilni pridevnik v pomenu prave svojilnosti neustrezen, npr. **njegovo urednikovo gradivo*. Kategorialne lastnosti so pomenskorazločevalna prvina, vendar z manjšo pomensko-razločevalno težo, kar je smiselno glede na odsotnost svojilnosti s pomenom lastništva.

3.2.1 Prava prostorskost, tip *Urednik* (Lr) *ima (zanimivo) gradivo* (Ln) – Pri uredniku je *(zanimivo) gradivo* (Ln); lokalizator je č+ in lokalizirano č-. Pomen umestitve glagola *imeti* – kdo *ima* kaj – je mogoče izraziti z glagolom *biti* 'nahajati se' in PGM *pri* 'zraven' koga (č+) kot npr. *Imaš ključe in denarnico?* 'So pri tebi ključi in denarnica?'. Pretvorba je ob upoštevanju že predvidene preureditve udeleženskih vlog sopomenska, kar dokazuje, da gre za nedvoumni krajevni pomen glagola *imeti*: 'nahajati se' *pri kom*, je torej enako kot (*Kdo*) *ima kaj*. Pri pravi svojilnosti je lokalizator hkrati posedovalec – določevalec prostora česa v smislu svojilnosti (*pri kom kaj* kot svojina), tu je lokalizator brez nadaljnje opredelitve.

Zaradi polnopomenskega *imeti* je v določenih okoliščinah pretvorba v svojilni rodilnik in dalje v svojilni pridevnik mogoča: *Gradivo je urednikovo* → *gradivo (od) urednika* → *urednikovo gradivo*. Pretvorba potrjuje uvodne ugotovitve, da sta krajevnost in svojilnost v bistvu v tesni zvezi, da je umestitev česa h komu v nekem smislu vzpostavitev pomembnostne hierarhije, ki se kaže v dejstvu, da kaj pri kom je z določenim namenom, v našem primeru dela, »ureditve« gradiva. Svojilnost (lastnina, posedovanje) ne igra nobene vloge, kar je mogoče dokazati z dejstvom, da je v obravnavanem sklopu lokalizirano lahko razvito s svojilnim pridevnikom; pomen lokalizacije potrjuje samo pretvorba tipa *biti pri*: *Urednik ima pisateljovo/njegovo gradivo* – *Pri uredniku je avtorjevo/njegovo gradivo*.²⁸ – V stavčni strukturi z glagolom *imeti* je pogosto še prislovno določilo kraja, npr. *Otrok ima mizo pri oknu* – *Otrokova miza je 'se nahaja' pri oknu*. Temeljna orientacijska točka česa (*miza*) v prostoru (*pri otroku* – *otrokova*, vendar ne nujno v pomenu svojilnosti) je tu določena še na aktualne (besedilne) okoliščine (*pri oknu*).²⁹

²⁸ V obravnavanih primerih je umeščenost v prostor na podlagi prave svojilnosti – *biti pri kom* kot svojina – prvotnejša od prostorske umeščenosti (brez prvine svojilnosti): *Pisatelj je imel gradivo, ki ga je dal uredniku*, zato je mogoče (časovno) zaporedje: *Urednik ima pisateljovo gradivo*, in ne obratno: **Pisatelj ima urednikovo gradivo*, če seveda ostajamo na ravni izhodiščne pomenskosti; tudi možnost *Pisatelj ima gradivo pri uredniku* je pogojena z izhodiščno svojilnostno umestitvijo gradiva (pri pisatelju).

²⁹S. Topolińska razlaga ta tip s členitvijo po aktualnosti (1985).

3.2.2 Razmerna prostorskost se pojavlja vzporedno z razmerno svojilnostjo, tip *Sosed ima zidarje* – Pri sosedu so zidarji; zidarji soseda – sosedovi zidarji. Tudi tu imamo opraviti z lokalizatorjem č+ in lokaliziranim č+. Sopomenski glagol *biti pri* 'nahajati se' seveda vpliva na preureditev udeleženskih vlog. Pretvorba v svojilni rodilnik in posledično v svojilni pridevnik je mogoča, če lokalizirano ni razvito s svojilnim pridevnikom. Odpade možnost vzpostavitve (prek glagola *biti*) dopolnjevalne protipomenskosti, značilne za jedrno pomensko skupino razmerne svojilnosti, za rodovna (družinska) razmerja.

V obravnavanih zgledih se potrjujejo uvodne ugotovitve, da je svojina v najširšem smislu samo varianta prostorskega razmerja, lahko celo čista prostorskost, torej *imeti* 'biti pri'.

4 Obravnavana problematika prostora je z antropocentrična vidika ločena v objektivizirano in subjektivizirano: prva izhaja iz prostorskih razmerij, kot jih glede na svoj položaj zaznava udeleženec govornega dejanja – govoreči, druga iz osebe kot temeljne orientacijske točke umestitve česa. Predvsem razsežnostni in znotraj njih merni pridevniki so tisti, ki neposredno glede na temeljne usmeritve koordinatnega sistema vertikalno, horizontalno in lateralno objektivizirajo umestitev koga/česa. – Prek polnopomenskega glagola *imeti*, prek njegove prostorske pretvorbe v *biti pri* se oblikuje svojilnostna subjektivizirana interpretacija v najširšem smislu, ki je ločljiva v dve skupini: t. i. prava svojilnost omogoča poleg prostorske pretvorbe glagola *imeti* v *biti pri* še pretvorbo v svojilni pridevnik, tip *Sosed ima avto* – sosedov avto, ali pa te pretvorbe ne omogoča in ostaja samo pri pretvorbi v prostorski pomen, tip *Urednik ima gradivo* – Gradivo je pri uredniku; pretvorba v svojilni pridevnik, *urednikovo gradivo*, je dvoumna, načeloma spremeni pomen tudi v svojilnost.

VIRI IN LITERATURA

- Andrée BORILLO, 1998: *L'espace et son expression en français*. Pariz: Ophrys, Collection l'essentiel français.
- Aleksandra DERGANČ, 2008: Glagol'nye sposoby vyraženiya possessivnosti v slovenskom i ruskom jazykah. *Slavistična revija* 56/2. 133–47.
- Dictionary of English Language and Culture*, ¹1992, 1998. Edinburgh Gate, Harlow: Longman.
- Gramatyka współczesnego języka polskiego: Morfologia*, 1984. Varšava: Instytut języka polskiego PAN.
- Martin HEIDEGGER 1996: *Bytí a čas*. Praga: OIKÚMENÉ.
- Macmillan English Dictionary (for advanced learners)*, ²2007 (¹2002): Oxford: University Press.
- Mluvnice češtiny [2]: Tvarosloví*, 1986. Praga: Československá akademie věd.
- Predrag PIPER, ²2001 (¹1997): *Jezik i prostor*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- , 2008: Gramatika granice. *Južnoslovenski filolog* LXIV, 307–23.
- Ivo PRANJKOVIĆ, 2009: Prostorna značenja u hrvatskome jeziku. *Prostor u jeziku: Književnost i kultura šezdesetih*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* I, II, III, IV, V, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991. Ljubljana: DZS.
- Zuzanna TOPOLIŃSKA, 1985: Autour de la notion de relation possessive. *Prilozi*, X 1 – Oddelenie za lingvistika i literaturna nauka. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.
- Jože TOPORIŠIČ, ⁴2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Claude VANDELOISE, 1977: *L'espace en Français*. Pariz: Éditions du Seuil.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1992: Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti. *Slavistična revija* 26/1. 161–92.
- , 1993: Merila pomenske delitve nezaimenske pridevniške besede. *Slavistična revija* 26/3. 253–76.
- , (¹1998) ²2000: Pomenski preplet glagolov *imeti* in *biti* – njuna jezikovnosistemska stilistika. *Slavistična revija* 46/4. 293–323.
- , 1999: Skladdenjska interpretacija glagolskih predpinskih obrazil – vprašanje propozicije. *Slavistična revija* 57/2. 251–63.
- , 2005: *Imeti* in einer Transformationsbeziehung zu *biti* (nachgewiesen an slowenischen Texten). *Semantische Probleme des Slowenischen und des Deutschen*. Ur. E. Horst, M. Zorman idr. Frankfurt na Majni: Peter Lang. 291–314.

--, ²2013 (2000¹): *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: ZIFF.

--, *Slovensko skladenjsko besedotvorje*, (¹1988), ²2011: Ljubljana: ZIFF.

Andreja ŽELE, 2008: *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

SUMMARY

From the anthropocentric point of view, space that is expressed by some of adjectival and adverbial lexicon and its corresponding morphemes can be divided into two types: (1) *Objectivized anthropocentricity of space* originates in spatial relationships as they are perceived by the speech act participant, i.e., the speaker, relative to his/her position. Basic possibilities of spatial delimitation are formed in terms of three-dimensional coordinate system: from the frontal view, the horizontal and vertical axes are relevant, while the side view also includes depth. The role of this type of localizers is fulfilled by: (a) adverbs, like *zgoraj* ‘up’ vs. *spodaj* ‘below’, and their equivalents in unbound, free verbal morphemes, like *pisati na* ‘to write on top’, and bound morphemes—affixes, like in *na-pisati*. They are defined by a polar (extreme) antonymity and ability to derive semantically corresponding adjectives, like *zgornji* ‘upper’ vs. *spodnji* ‘lower’; (b) adjectives, particularly dimensional ones, with the core group of measure adjectives, like *globok* ‘deep’ vs. *plitev* ‘shallow’. The polar antonymity—their defining feature—is canceled by the typical right complement, e.g., *globok pet/nekaj metrov* ‘five/a few meters deep’. (2) *Subjectivized anthropocentricity of space* is derived from a person as the central orientation point for positioning, localization of something, possibly in the sense of possession that implies a spatial relation, i.e., concealed spatial relation, or simply a spatial relation. This type of interpretation is allowed by the verb *imeti* ‘to have’ with the meanings that exhibit dual valency—besides the left one for the subject, also the right, accusative, one—in the function of the localizer *kdo* ‘who’ and localized *kaj* ‘what’, e.g., *Kdo ima kaj* ‘who has what’. Two types of transformations show either concealed or open spatiality: (a) *Sosed ima avto* ‘The neighbor has a car’, *imeti* ‘to be the owner, to own’ – (a¹) *sosedov avto* ‘neighbor’s car’, (a²) *Pri ‘zraven’ sosedu je avto (kot njegova last)* ‘The car is at [beside] the neighbor (as his possession)’; the localizer is obligatory human (h+), the localized is not human (h-); (b) *Urednik ima (avtorjevo) gradivo* ‘The editor has the (author’s) material’ – (a²) *Pri ‘zraven’ uredniku je (avtorjevo) gradivo* ‘The (author’s) material is at [beside] the editor’; a transformation into a possessive adjective, i.e., the type (a¹), *urednikovo gradivo* ‘the editor’s material’, might be misleading with the possessive meaning.